

які не є самореферентними, може бути тільки зовнішній спостерігач. Поняття спостерігача є сполучним між поняттям «система» і «розрізнення» [1].

На перший погляд здається, що теоретичні побудови Н. Лумана, який розглядає системи самозамкненими, а соціум тотожним самій комунікації, вступають у протиріччя з теорією соціального інжинірингу, оскільки не зрозуміло, яким чином мас-медійна сфера здатна здійснювати вплив на соціум. Але це лише на перший погляд. Н. Луман пропонує нам дещо іншу «оптику», і порівняння цих підходів можливе за аналогією з картографією, що дає різні масштаби наближення до об'єкту описання. Тобто, якщо теорія Н. Лумана є

семантикою та синтагматикою дослідження медіа, то теорія соціального інжинірингу робить акцент насамперед на прагматиці, яку Н. Луман виносить «за дужки». Спільним же в обох концепціях є те, що вони передбачають спостерігача за спостерігаючим, адже самоспостереження системи мас-медіа неможливе, оскільки вона є невидимою для себе як спостерігач. Це безумовно актуалізує проведення медіадосліджень, що будуть спиратися на положення авторитетних науковців галузі.

Таким чином, теоретичні положення Н. Лумана щодо розуміння феномену мас-медіа можуть і повинні стати методологічним підґрунтям подальших медіадосліджень.

Література

1. Крейк А. И. К вопросу об использовании понятия «наблюдатель» в научном дискурсе Никласа Лумана / А. И Крейк, Е. В. Комф, И. П. Карпова // *Современные проблемы науки и образования*. — 2014. — № 3. — Режим доступа : <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=13175>. — Дата обращения : 03.05.2018.
2. Луман Н. Реальність мас-медіа / Н. Луман. — К. : ЦВП, 2010. — 158 с.
3. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн. — М. : Гиперборей ; Кучково поле, 2007. — 464 с.
4. Назарчук А. В. Учение Никласа Лумана о коммуникации / А. В. Назарчук. — М. : Весь Мир, 2012. — 248 с.
5. Різун В. В. Методи соціальнокомунікаційних досліджень / В. В. Різун, Т. В. Скотникова // *Наукові записки Ін-ту журналістики*. — 2013. — Т. 52. — С. 49–53. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_52_8.
6. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // *Психолінгвістика*. — 2012. — Вип. 10. — С. 305–314. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44.
7. Холод О. М. Постулати соціального інжинірингу (або специфіка формування концепцій соціального інжинірингу, соціальних комунікацій і комунікаційних технологій у працях Г. Почепцова, В. Різуна й О. Холода) / О. М. Холод // *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*. — 2016. — № 4. — С. 28–39. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2016_4_7.
8. Эко У. О прессе / У. Эко // Эко У. Пять эссе на тему этики / У. Эко. — М., 2003. — Режим доступа : <http://www.e-reading.mobi/book.php?book=1037038>.
9. Weinbach C. Systemtheorie und Gender: Geschlechtliche Ungleichheit in der functional differenzierten Gesellschaft / Weinbach C. // C. Kampmann, A. Karentzos, T. Küpper (Hg.). *Gender Studies und Systemtheorie. Studien zu einem Theorietransfer*. — Bielefeld, 2004.

УДК 007:304:070

Г. І. Масюк

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»*

Соціологія та журналістика: точки зіткнення

Масюк Г. І. Соціологія та журналістика: точки зіткнення. У статті розкрито точки зіткнення таких суспільствознавчих галузей як соціологія та журналістика. З'ясовано, що ці галузі пізнання процесів та явищ суспільства є близькими, хоча мають певні відмінності. У методах пізнання соціологія та журналістика дуже схожі. Принципова відмінність між ними проявляється у методах викладу одержаної інформації. Спільне і відмінне у соціології та журналістиці знаходяться у постійній динамічній рівновазі.
Ключові слова: журналістика, соціологія, інформація, соціологія журналістики, суспільство.

Масюк Г. И. Социология и журналистика: точки соприкосновения. В статье раскрыты точки соприкосновения таких обществоведческих областей как социология и журналистика. Выяснено, что эти две области познания процессов и явлений общества являются близкими, хотя имеют определенные отличия. В методах познания социология и журналистика очень похожи. Принципиальное отличие между ними проявляется в методах изложения полученной информации. Общее и отличительное в социологии и журналистике находятся в постоянном динамическом равновесии.

Ключевые слова: журналистика, социология, информация, социология журналистики, общество.

Masyuk G. Sociology and journalism: points of contact. The article reveals the points of contact of such social science fields as sociology and journalism. It was found out that the set we are as of knowledge of the processes and phenomena of society are close, although they have certain differences. In the methods of cognition, sociology and journalism they are very similar. The principal difference between the manifested in the methods of presenting the information is obtained. The general and distinctive both in sociology and journalism is an inconstant dynamic equilibrium. From the stand point of sociology, journalism is a social institution – a system of social ties and the consistency of social norms existing in a certain field of human activity. Journalism, as a social institution, is based on the society's need for information. The activity of any social institution can be understood only through the prism of interrelations and relations in society and the social communities that make it up. Regarding journalism, this function is carried out by a special sociological theory – the sociology of journalism – a theory that is at the intersection of sociology and journalism theory.

Keywords: journalism, sociology, information, sociology of journalism, society.

Соціологія та журналістика виступають в ролі різних, але близьких галузей пізнання, за рахунок чого й склалися їх партнерські стосунки. Як відомо, журналістика – вид громадської діяльності зі збирання, обробки і періодичного розповсюдження актуальної інформації через канали масової комунікації: преса, радіо, телебачення, кіно тощо. Соціологія – це наука про суспільство, про системи, що його складають, про закономірності його функціонування та розвитку, про соціальні інститути, про відношення та спільноти [1]. Отже, журналістика і соціологія мають багато точок зіткнення, оскільки оперують одним і тим самим матеріалом.

Аналіз наукових джерел показує, що частіше відношення між соціологією та журналістикою розглядається як їх співіснування, ніж поєднання. При цьому соціологія подається як «материнська» галузь, з якої преса черпає достовірні знання про світ, про статус та функції самих ЗМІ, про методи пізнання та відображення дійсності. Соціологія – явно «високе», а журналістика – «низьке», звичайне явище, яке може бути залученням інтелектуального капіталу та методичних прийомів, накопичених у дослідницьких лабораторіях. Тому актуальність проблеми взаємин перетину інтересів соціології та журналістики загострюється з погляду на цю проблему саме журналістів.

Поряд із цим, як зазначає Ю. Фінклер [5], соціологічна наука й досі не виробила фахового підходу до проведення соціологічних досліджень у діяльності друкованих мас-медіа; а коректність соціологічних досліджень у

практиці сучасної української журналістики не може не викликати серйозних нарікань: починаючи від цілковитого суб'єктивізму під час проведення моніторингів та опитувань і закінчуючи вибором об'єктів соціологічних зацікавлень.

Проблема перетину інтересів соціології та журналістики досліджувалася у працях науковців минулого (О. Конт, А. Сен-Сімон, Г. Спенсер та ін.) та сучасності (Н. Бергер, Є. Дмитрієв, Л. Кропотов, В. Оссовський, А. Ручка, М. Смірнова, Ю. Фінклер, І. Фомічова та ін.). Так, вважається, що А. Сен-Сімон одним із перших висловив здогадку про роль преси як засобу політичної організації. Зв'язок журналістики і соціології виявився виключно органічним у діяльності Г. Спенсера. У сфері публіцистики проявив себе М. Вебер, який акцентував увагу на «суб'єктивному сенсі» діяльності людини, на «відношенні до цінності» як найважливішого аспекту осмислення емпіричного матеріалу. У 1910 р. саме М. Вебер ввів поняття «соціологія преси». Він намітив широку програму вивчення преси на основі статистичних методів, реалізувати яку в той час не вдалося, хоча тоді у США прикладний характер соціології проявився дуже активно: у 1910 р. там було проведено понад 3000 емпіричних соціологічних досліджень.

Наприкінці 1960-х відомі публіцисти та теоретики журналістики почали говорити про необхідність закріпити зв'язки соціології та журналістики, все чіткіше стали усвідомлювати зв'язок журналістики та соціології. У 1976 р. Л. Кропотов, один із засновників соціології журналістики, у книзі «Журналістика на шляху соціології» зазначав, що «у ряді випадків

представники обох професій однаковими способами здобувають інформацію». Цю точку зіткнення соціології та журналістики автор характеризує як «метод проникнення методів конкретних соціологічних досліджень у процес журналістської творчості», дані емпіричні методи пізнання можна застосувати лише у «певних точках», а саме в той момент, коли журналіст збирає матеріал для виступу та опрацьовує його [1:140]. Методи соціальних досліджень, за Л. Кропотовим, це, по-перше, наукові методи; по-друге, спеціальні. Відповідно вони мають свою методику (сукупність прийомів) і методологію (теорію, яка пояснює виникнення методу та способи його застосування). Принципова відмінність між журналістськими та соціологічними методами полягає в обов'язковій науковості останніх, тоді як методи пізнання, що застосовуються журналістикою, «часто залишаються на рівні «стихийно-емпіричному». Поряд із цим Л. Кропотов наполягає на тому, що соціологам потрібно «поділитися» своїми знаннями й навичками з журналістами. Одним із методів конкретного соціологічного дослідження є опитування. Про його переймання у практиці ЗМІ можна говорити лише в тому випадку, коли журналіст проводить детально розроблену і заздалегідь підготовлену співбесіду.

У журналістики, як зазначає Л. Кропотов [2], є принаймні сім «точок» зіткнення із соціологією як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях, а саме:

1) теоретична соціологія всебічно впливає на учення про друк та є його науковим підґрунтям;

2) соціологія друку виступає як одна зі спеціальних соціологічних теорій;

3) сама журналістська діяльність стає об'єктом дослідження соціологів;

4) газета, радіо, телебачення можуть виконувати роль інструмента у соціологічному дослідженні;

5) редакції самостійно займаються дослідженням аудиторії – власними силами або за допомогою соціологів;

6) журналісти звертаються до соціологічних досліджень як до джерела інформації для створення власних творів;

7) методи конкретних соціологічних досліджень проникають у процес журналістської творчості.

І. Фомічова, погоджуючись із тим, що між «техніками» роботи журналістів і соціологів чимало спільного, наводить чітку відмінність

між ними: різноманітність методів у журналістиці ширше, ніж в соціології, тому що ширше її цілі і предмет [6]. Основний підхід до засвоєння дійсності в журналістиці – цілісний, «звідси багатоманітність методів вивчення та відображення життя». При цьому для дослідження є важливим, що метод пізнання явищ в журналістиці – не тільки спосіб збору та аналізу інформації, але й спосіб впливу на аудиторію, іншими словами, «сам метод вивчення стає аргументом переконання». Інша відмінність полягає, на думку І. Фомічової, в тому, що журналіст частіше застосовує комплексне вивчення конкретного об'єкта (одночасно використовує і спостереження, і опитування, а також вивчає документи), а соціолог підвищує надійність інформації за рахунок внутрішнього вдосконалення кожного з методів, які застосовуються окремо. Навіть використовуючи лише один метод, журналіст може удаватися до різних технік (наприклад, до анкетування або інтерв'ю). Варіюються й взаємостосунки журналіста та соціолога з об'єктом вивчення: перший ставиться до об'єкта як до унікального, неповторного, конкретного й при дослідженні, і при описуванні, а другий «забезпечує повноту і незалежність інформації, гарантуючи людям анонімність одержаних від них і про них відомостей» [1:141].

Мета статті полягає у висвітленні точок зіткнення сучасної соціології та журналістики, можливих напрямів співпраці цих соціально-комунікативних сфер сучасного суспільства.

Аналіз літератури з виявлення спільного та відмінного між журналістикою та соціологією дозволяє зазначити, що:

- ЗМІ розповсюджують нові соціологічні дані;

- журналісти використовують у своїх матеріалах результати соціологічних досліджень для підкріплення доказової бази;

- соціологічне мислення журналіста сприяє зародженню соціологічної публіцистики – журналістського твору особливої якості, в якому відбувається органічне «стикування», синтез журналістики та соціології.

На методологічному рівні:

- журналістика та соціологія перебувають у суспільствознавчій сфері, при цьому перша галузь має більш практичний характер, а друга – спрямована на прогнозування процесів та явищ;

- схожі установки: гуманістичний напрям, соціальна відповідальність, громадянська позиція, прагнення до

перевіреної інформації;

- спільність об'єктів дослідження: сучасне суспільство та його структурні компоненти, взяті в об'єктивному (факти, поведінка) та в суб'єктивному (думки, інтереси, відношення) вимірах, однак соціологія оперує масово-статистичними фактами, а журналістика описує конкретні, поодинокі, особистісні факти і події;

- спільне соціології та журналістики проявляється й на рівні предмета вивчення: у соціології це закони, тенденції, параметри, характеристики явищ і процесів, що відбуваються у суспільстві; у журналістиці – це прояв цих законів, тенденцій у соціальній практиці.

- спільне соціології та журналістики проявляється на рівні цілепокладання: соціологія досліджує минуле, сучасне і майбутнє соціальних спільнот на основі наукової парадигми; журналістика орієнтована на те ж саме, але на основі емоційно-образного відображення, тобто надає суспільству попереднє, приблизне знання про соціальну реальність. Певною мірою можна сказати, що журналістика базується на розвідувальній стратегії соціологічних досліджень та є, говорячи образно, «розвідувальною соціологією» [3].

- соціологи і журналісти застосовують схожі методи діяльності, серед яких соціологи орієнтовані на масові й формалізовані методи, а журналісти – на конкретні й неформалізовані;

- основний адресат для соціологів — інститути влади і управління, для журналістів — це масова аудиторія; але як соціологія багата в чому орієнтована на вивчення та формування громадської думки, так і журналістика взаємозв'язана зі всіма соціальними й політичними інститутами суспільства.

Спільне та відмінне у соціології та журналістиці знаходяться у постійній динамічній рівновазі. Так, наприклад, і соціологія, і журналістика займаються виробленням інформації соціально-політичного характеру. Однак, соціологічна інформація при цьому нейтральна й об'єктивна, оскільки є науковим знанням, а журналістика націлена на повсякденне знання, на зміну характеристик соціальної реальності. Хоча при цьому соціологія та журналістика в методах пізнання соціальної реальності більш сходяться, ніж розходяться. Принципова відмінність між ними проявляється в методах викладу одержаної інформації: соціологія вибудовує логічний і фактологічний ряди, а журналістика, перш за

все, емоційно-образний ряд. Особливістю журналістики є також те, що вона є елементом політичної системи на відміну від соціології.

Отже, ближче за все до соціології стоїть загальна теорія журналістики, яка розробляє методологічні основи діяльності ЗМІ та науки про пресу – зокрема, питання про роль журналістики в духовно-культурному прогресі, її принципах, функціях, призначенні. З позиції соціології журналістика є соціальним інститутом – системою соціальних зв'язків та сукупністю соціальних норм, що існують у певній галузі людської діяльності, які реалізуються на практиці. Журналістика як соціальний інститут ґрунтується на потребі суспільства в інформації. Діяльність будь-якого соціального інституту неможливо зрозуміти доки усі його взаємозв'язки та відношення не будуть пояснені з позицій суспільства та соціальних спільнот, що його складають. Стосовно журналістики цю функцію виконує спеціальна соціологічна теорія – соціологія журналістики.

Соціологія журналістики знаходиться на стику соціології й теорії журналістики, а на стику соціології журналістики та журналістської практики – так звана соціожурналістика – рівень кваліфікації співробітників ЗМІ, які характеризуються високою соціологічною культурою мислення, пошуку, збору, інтерпретації інформації, а також соціальної відповідальності за наслідки своєї діяльності.

Соціологія журналістики належить до класу теоретичних дисциплін, оскільки головний зміст спрямований до наукового розуміння сучасних процесів й прогнозування перспектив розвитку ЗМІ у суспільстві. Соціологія журналістики займається вивченням журналістики як соціального явища, журналістських матеріалів та застосуванням соціологічних методів у роботі з ними, особливостей соціального мислення журналістів і медіааудиторії і т. ін. У соціології журналістики використовуються як ідеї і термінологія, запозичені з фундаментальних соціологічних теорій, так і сформована власна система специфічних понять та визначень.

Соціологія журналістики використовує весь арсенал теоретичних моделей та емпіричних методик, накопичених загальною соціологією, завдяки чому вивчає соціальну обумовленість журналістики та постачає журналістам соціологічний інструментарій для професійної діяльності.

Соціологічний підхід підвищує

ефективність індивідуальної журналістської творчості. Журналісти часто у своїх матеріалах співставляють результати різних досліджень, нерідко вдаючись до сумнівів щодо висновків соціологів. Це пояснюється більш глибоким пошуком істини, при якому журналіст і соціолог – рівноправні партнери. Застосування соціологічних інструментів пізнання при підготовці матеріалу – один із суттєвих аспектів взаємодії журналіста з соціологією.

Соціологічні методи збору даних на сучасному етапі розвитку суспільства є для професійних журналістів основою для проведення розслідувань та достовірного розкриття фактів. Соціологічні дослідження в журналістиці застосовують такі методи як: спостереження, експеримент, анкетування, інтерв'ю, аналіз документів, контент-аналіз.

Отже, розгляд соціології журналістики має ряд безсумнівних переваг:

- можливість створення міцної та зручної теоретичної основи для дослідження журналістики як соціального інституту;
- тісний взаємозв'язок з реальною журналістською практикою;
- демонстрування можливостей та

переконливості соціологічних досліджень з погляду журналістів.

Усе це дозволяє журналісту навчитися дивитися на себе і на всю журналістику зовні, аналізуючи її соціальне функціонування; застосовувати соціологічні методи у своїй професійній діяльності, збагатити свою професійну культуру.

Висновки. Область взаємодії соціології і журналістики обумовлена єдністю їх об'єкта – суспільства. Бути взаємокоректними соціологію і журналістику спонукає сама практика діяльності цих складових соціально-комунікативної сфери сучасного суспільства. Проте це буде можливим лише за умов уникнення принципово важливих перепон, що виникають у співпраці соціологів та журналістів. Під симбіозом цих двох видів діяльності потрібно мати на увазі їх взаємозбагачення, а не поглинання один одним. Взаємодоповнюючи одна одну, соціологія і журналістика створюють повну картину світу, в якій статистичні значущі факти і закономірності сполучаються з відображенням індивідуальних форм життєдіяльності суспільства.

Література

1. Бергер Н. В. Теория и практика журналистского расследования [Электронный ресурс] / Н. В. Бергер. — СПб.: СПбГУ, 2006. — 363 с. — Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id.>
2. Кропотков Л. А. Журналистика на путях социологии: методы социологического исследования в журналистской практике : учеб. пос. / Л. А. Кропотков. — Свердловск : УГУ, 1976. — 69 с.
3. Лаврик О. В. Соціальна проблематика газетних виступів : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / О. В. Лаврик. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. — 72 с. — Режим доступу : [http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/.](http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/)
4. Социология журналистики [Электронный ресурс] / авт.-сост. Е. И. Дмитриев. — Минск : БГУ, 2001. — 150 с. — Режим доступа : <http://ulit.inf.ua/sotsiologiya-jurnalistika-obschee-6340.html>.
5. Фінклер Ю. Е. Чи є перетин інтересів у журналістики та соціології? [Електронний ресурс] / Ю. Е. Фінклер. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act>.
6. Фомичева И. Д. Социология СМИ : учеб. пос. / И. Д. Фомичева. — М. : Аспект Пресс, 2012. — 360 с.
7. Wimmer Roger D. Mass Media Research / Wimmer Roger D., Dominick Joseph R. — Belmont : Wadsworth Publishing Company, 1994.